

INTERVIEW

EVOLUTIE

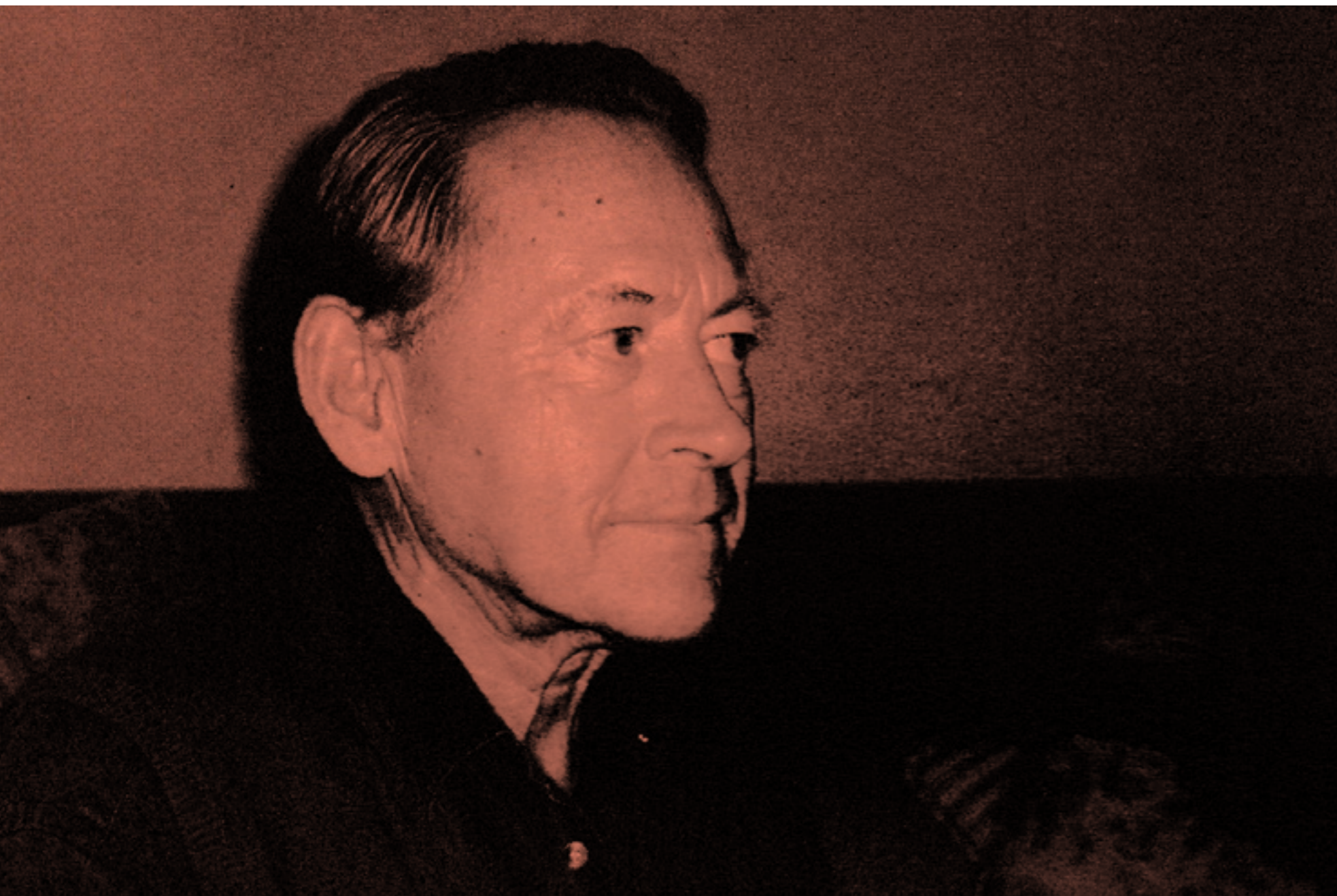

ECOLOGIE

Binnentreden in het ecologische tijdperk

Ir. Allerd Stikker benadrukt ecologische factor

April 1997, in 'Werelddelen'

In het boek "De prijs van een wonder" merkt u op, dat het bestaande samenlevingsmodel leidt tot "dramatische paradoxen". Kunt u aan de hand van enkele voorbeelden verduidelijken wat u bedoelt?

De mens van de twintigste eeuw weet en kan steeds meer. Tegelijkertijd zien we hoe steeds meer zaken uit hun verband raken en uit de hand lopen. Waar het om gaat, is, dat er allerlei tegenstellingen zijn, die binnen ons denken zijn geradicaliseerd, hetgeen dan leidt tot paradoxen.

Een voor de hand liggend voorbeeld is de medische wetenschap. De hedendaagse medische wetenschap is ontzettend knap en heeft veel goeds gedaan. Maar ze is ook verengd in die zin, dat ze zich doorgaans beperkt tot een onderdeel van het lichaam. Men is heel goed geworden in het vinden van oplossingen voor een deelprobleem. Maar tegelijkertijd zien we vaak allerlei nieuwe problemen ontstaan elders in het organisme; problemen, die er eerst niet waren. Dat is een van de paradoxen: wetenschappers zijn heel knap en gespecialiseerd op een bepaald gebied en hebben oplossingen voor allerlei problemen, maar houden onvoldoende rekening met de invloed en de bij-effecten van de deeloplossing op het geheel. Het vullen van kiezels met kwik bv. was een mooie technische oplossing om een specifiek probleem op te lossen. Maar het heel langzaam verdampen van kwik veroorzaakt allerlei ziekteverschijnselen, waar men nu pas achter begint te komen.

Een ander voorbeeld betreft het bedrijfsleven. Heel lang heeft men de ecologische factor en de economische factor als radicale tegenstellingen beschouwd. Langzamerhand komt iedereen nu tot de conclusie, dat ecologisch onverantwoord management uiteindelijk ook economisch onverantwoord is. Je maakt immers de niet vervangbare en de zich in beperkt tempo vernieuwende grondstoffen op, waar je afhankelijk van bent. En je vervuult de omgeving, die je nodig hebt voor je functioneren. Als bedrijf kun je op die manier op de lange termijn niet overleven. Lang heeft men deze problemen ontkend, waardoor men ook niet naar oplossingen is gaan zoeken. Pas de laatste 20 tot 25 jaar, sinds het bekend worden van het macro-effect van micro-handelingen, is het bedrijfsleven daar mee bezig. Het tegenover elkaar komen te staan van wat we zien als tegenstellingen: de lange termijn- tegenover de korte termijnbelangen, macro versus micro en deeloplossingen versus totaaloplossingen; dat is wat ik bedoel met "dramatische paradoxen". In werkelijkheid gaat het om twee kanten van dezelfde medaille, die bij de gratie van elkaar bestaan en die met elkaar samenhangen.

Hoe verklaart u dat, ondanks het feit dat diverse mensen deze situatie geanalyseerd hebben en de problemen onderkend worden, men toch is doorgegaan op een koers van "meer van hetzelfde"?

Ik denk dat het hier om een gewoon menselijke eigenschap gaat. Bij het model dat je kent, voel je je veilig. Vernieuwing leidt nu eenmaal tot onzekerheid. De angst voor vernieuwing en verandering, die veel mensen hebben en het blijven vasthouden aan wat je hebt: dit soort zaken speelt hierbij een belangrijke rol, met name binnen het bedrijfsleven en de politiek. Nu echter begint steeds duidelijker te worden, dat ecologisch onverantwoord management ook financieel heel nadelig is. Toen in 1989 het Nationaal Milieu Beleidsplan voor het eerst uitkwam, werd geschat dat er ongeveer vijf miljard gulden nodig was voor het opruimen van vervuilde grond. Nu liggen de schattingen in de buurt van de 80 miljard gulden. Dat je op den duur toch de rekening gepresenteerd krijgt, en dat het dus anders moet, dat begint steeds duidelijker te worden.

In de vorige eeuw, in de tijd van de industriële revolutie, was het bedrijfsleven primair gericht op economisch rendement. In de loop van deze eeuw is men er met veel pijn en moeite achter gekomen, dat niet alleen de financiële factor, maar ook de sociale factor van belang is om een bedrijf goed te laten draaien. Nu zijn we in de fase terechtgekomen waarin ook de ecologische factor een rol moet gaan spelen in het beleid. De ecologische factor is deze eeuw verwaarloosd o.m. omdat men er vanuit ging dat er meer dan genoeg natuurlijke bronnen beschikbaar waren. Aanvankelijk was dat ook het geval. Begin deze eeuw waren er 1,6 miljard mensen op deze aarde. Maar nu zijn we al met 6 miljard mensen. Alles tikt dus veel zwaarder aan.

Hoe dient die ecologische factor concreet gestalte te krijgen?

In een recent artikel van Robert Shapiro, de baas van Monsanto, een groot chemiebedrijf, wordt op een heel geloofwaardige en goed doordachte manier aangegeven wat Monsanto nu aan het doen is om de ecologische factor mee te nemen in de bedrijfsvoering. Shapiro onderkent, dat ook bedrijven moeten streven naar duurzaamheid. Niemand leeft op dit moment duurzaam. Het is dan ook geen kwestie van goede en slechte mensen, geeft hij aan, maar van een verandering van het hele systeem. Zeven "duurzaamheids-teams" zijn nu bezig met onder meer het zoeken naar wegen om vervuiling tegen te gaan, het inzichtelijk maken in hoeverre een product duurzaam wordt geproduceerd, het voorkomen en tegengaan van waterschaarste en het onderzoeken van technologische mogelijkheden om het hongerprobleem te helpen verminderen. Tevens heeft het bedrijf zich ten doel gesteld om nul procent schadelijke uitstoot te hebben in het jaar 2005. Dat zijn dus zeer ambitieuze plannen. Een ander voorbeeld is Akzo. Daar maakt men een bepaalde chemische stof die al tien of twintig jaar goed loopt. De marktprijs was goed, de kostprijs van de grondstoffen was goed en het proces had men helemaal onder controle. Het enige waar bijna geen aandacht

aan werd besteed, was dat het productieproces redelijk veel schadelijke afvalstoffen produceerde en dat niet-ervangbare grondstoffen werden gebruikt. Toen dat besef eenmaal doordrong, zijn de technici in het laboratorium een andere grondstofbasis en een andere procesbasis gaan zoeken. Hetzelfde product wordt nu op een manier gemaakt die veel minder schadelijk is voor het milieu. En tot ieders verbazing blijkt dit economisch nog beter te werken ook.

Dit zijn dus voorbeelden van hoe, als je andere factoren laat meewegen in je beleid, een heel andere manier van denken ontstaat met als gevolg concrete veranderingen die daarbij passen.

Men gaat hierbij dus verder met het nemen van maatregelen dan wat er van overheidswege wordt gevraagd.

“Ja, dat is nu ook heel sterk de trend in Amerika. Men noemt dat “beyond compliance”. *Compliance* betekent dat je voldoet aan de wetgeving. Men zegt nu we moeten verder kijken dan wat ambtenaren en politici vaststellen want in feite lopen die achter de feiten aan en die hebben ook te maken met allerlei compromis-besluiten. De mensen die het beste weten wat er aan de hand is, zijn de mensen in de bedrijven zelf. Als die wakker worden en hun instelling gaan veranderen, dan veranderen de zaken echt.

Bedrijven worden dan een deel van de oplossing in plaats van een deel van het probleem.

Ja. Er gebeurt natuurlijk bij lange na niet genoeg, maar ik zie zo'n verandering echt op gang komen.

In uw persoonlijke en zakelijke leven heeft u een ingrijpende ervaring gehad, waarbij duidelijk wordt welke consequenties te lang vasthouden aan een bepaald model kan hebben. Zou u daar iets meer over kunnen vertellen?

Bij RSV, want daar gaat het over, was het op een gegeven moment duidelijk, dat Japan en Korea als nieuwe scheepsbouwnatie in opkomst waren, hetgeen er uiteindelijk onvermijdelijk toe zou leiden dat West-Europa zou moeten afhaken. Nederland heeft natuurlijk een enorme traditie op scheepbouwgebied met ongelooflijk veel vakmanschap. Het was ook een belangrijke sector in het bedrijfsleven. Dat maakte het zo moeilijk het roer om te gooien. Daarom werd ook te lang vastgehouden aan de oude vertrouwde koers, waardoor de boel is ingestort. Ik wil niet zeggen dat het eenvoudig was om zo'n grote industrie met zijn enorme investeringen en z'n krankzinnig grote fabrieken en hallen te veranderen. Maar toch is het dat wat, veel eerder, had moeten en kunnen gebeuren.

Wat is de boodschap die u vanuit deze ervaring wilt meegeven?

Na wat er destijds is gebeurd, ben ik me, zonder dat ik dat van tevoren wist, via het schrijven van het boek “Tao, Teilhard en Westers denken” nauw betrokken gaan voelen bij de milieuproblematiek. Ik heb toen voor mezelf een soort parallel getrokken. De achteruitgang van het milieu met alle gevolgen van dien is ook

iets wat we zien aankomen en wat je op basis van scenario's in redelijke mate kunt zien aankomen. Ik heb toen gedacht: “misschien is dit wel de les die ik geleerd heb - proberen tijdig in te spelen op problemen die je ziet aankomen binnen het systeem. Misschien kan ik zo een bescheiden bijdrage leveren aan het op tijd bijstellen van ons samenlevingsmodel”. Daar ben ik toen mee begonnen. Eerst in Taiwan waar ik vanwege mijn werk veel was geweest: het klassieke voorbeeld van een gigantische economische groei. Een economisch wonder werd het genoemd. Ik heb echter met eigen ogen gezien hoe dit economisch wonder aan het veranderen was in een ecologische ramp. Met een aantal mensen hebben we toen in samenwerking met de universiteit van Taipeh een project opgezet: Taiwan 2000. Dat heeft zo'n 3 jaar geduurd en is uitgemond in een rapport, waarin we hebben aangegeven, dat bij ongewijzigd beleid de zaken uit de hand zouden lopen en dat omgeschakeld zou moeten worden naar een economisch-ecologisch model. De regering van Taiwan wilde daar eerst niet aan. Het paste niet in hun model. En men was bang, dat met de introductie van de milieuproblematiek het communisme weer zou kunnen opleven. Na het rapport is er wel het nodige veranderd en heeft er een zekere omschakeling plaatsgevonden. Ik vraag me echter nog steeds af of dat op tijd is geweest.

Kunt u iets meer vertellen over uw werk de afgelopen jaren en waar u momenteel mee bezig bent?

De afgelopen jaren heb ik via de Ecological Management Foundation geprobeerd de aandacht te vestigen op zaken, die ik in het buitenland tegenkwam en waarvan ik de indruk had, dat ze in ons land nog niet voldoende onderkend werden of aandacht kregen. Zo heb ik bv. modules over de ecologische factor ontwikkeld voor het MBA (Masters of Business Administration)-programma. Dat is een opleiding die mensen wil voorbereiden op succesvol ondernemen. Belangrijk is natuurlijk dat juist deze mensen vanaf het begin de milieufactor meenemen, maar dat was tot voor kort nog bijna nergens het geval. Een ander voorbeeld is het inbouwen van de milieufactor in het beleid van banken. Banken zijn begonnen met grootscheepse programma's voor het verlagen van hun energiegebruik. Tegelijkertijd is men gestart met het ontwikkelen van systemen om hun klanten te helpen met het inbouwen van het milieu-aspect bij hun zaken. In Engeland had ik dat bij NatWest in 1992 aangetroffen en bij de ING-bank geïntroduceerd. De ING-bank is nu heel actief en bewust bezig die milieufactor mee te nemen in haar beleid. Momenteel ben ik vooral bezig met het zoetwaterprobleem in de wereld. Ik heb daar net een rapport over geschreven met als titel: “Water, blood of the earth”. Naarmate we in staat zijn gebleken de natuur te manipuleren, hebben we ons respect voor de natuur verloren. En zo is het ook gegaan met water. Water is in onze tijd een puur handelsproduct geworden, waarvan men veronderstelt dat het vrij en overvloedig beschikbaar is. We ervaren nu echter de grenzen van dit denkbeeld. Gegevens van de World Water Council,

die enkele maanden geleden in Frankrijk is opgericht, laten op basis van projecties zien, dat als er niets gebeurt er straks gigantische gebieden met een chronisch watertekort geconfronteerd zullen worden. Volgens de Wereldbank is er de komende jaren op wereldschaal ongeveer 600 miljard dollar nodig om de watervoorziening veilig te stellen. Hier in Nederland kunnen we het waterprobleem nog wel oplossen. We beschikken nl. over genoeg geld en techniek. Maar de grootste problemen doen zich voor in de ontwikkelingslanden. Tegen het jaar 2020 zullen ongeveer 4 à 5 miljard mensen in de grote steden wonen. Duidelijk is dat, als we niet tijdig maatregelen nemen, met name de grote steden een enorm waterprobleem krijgen. Nu al hebben zo'n 300 steden in China een waterprobleem. Er zijn gebieden in China waar het grondwaterpeil met één tot drie meter per jaar daalt! Dat is natuurlijk een onhoudbare situatie. Duidelijk is wel, dat allerlei methodes en technieken nog flink kunnen worden verbeterd. Ook kan de efficiëntie nog verder worden verhoogd. Zo is in Israël aangetoond dat je bij irrigatie van het land met drip-systemen een *efficiency* van ongeveer 80% kunt bereiken. Terwijl dat nu gemiddeld 35% is. Maar daarmee alleen komen we er niet. Wat nodig is, is een heel andere houding en benadering van water. Misschien nog wezenlijker dan allerlei technische oplossingen is een andere manier van denken. We zullen ons respect voor deze miljarden jaren oude, leven-gevende en levens-ondersteunende bron moeten herstellen en elke druppel water op waarde moeten leren schatten. Als ieder individu dat doet, dan zal er geen schaarste of dreiging meer zijn. Ik ben me in het waterprobleem gaan verdiepen, niet alleen omdat ik het een heel groot en belangrijk probleem vind, maar ook omdat water een middel kan zijn om de spirituele factor weer meer onderdeel te laten worden van het denken van mensen. Water is heel zichtbaar en tastbaar. Het staat veel dichterbij ons dagelijks leven dan bv. chemie, olie of het broeikas-effect. En misschien dat een groeiend bewustzijn over de betekenis van water kan bijdragen aan een verandering van bewustzijn in bredere zin. Mijn hoop en verwachting is dan ook dat we van de dreiging van een groeiend waterprobleem in de wereld een kans kunnen maken. Ik heb ook contact met de World Business Council voor Sustainable Development. Dit is een initiatief van ondernemers waarvan de 122 grootste bedrijven in de wereld lid van zijn. Voor Nederland zitten daar Heineken, Shell, Philips, Unilever en SHV in. Inmiddels heeft deze groep voor intern gebruik een discussienota uitgebracht met als titel “the role of industry in sustainable management of fresh water resources”. In dat rapport wordt diep op de waterproblematiek ingegaan. Water blijkt dus steeds meer een onderwerp van betekenis te worden. Dat vind ik een goed teken. Want als het ons lukt onze omgang met water te veranderen, dan zal er ook op andere gebieden een hoop gaan veranderen.

Wat vormt voor u de belangrijkste drijfveer om met dit soort problemen bezig te zijn?

Ik denk, dat dit terug te voeren is tot mijn obsessie voor de gedachtewereld van Teilhard de Chardin, die een visie heeft op evolutie die mij erg aanspreekt. In 1964 las ik zijn boek “Het verschijnsel mens” en daarmee ging de deur open naar de “hele” wereld, de onlosmakelijke samenhang tussen het materiële en het niet-materiële. Daarna begon voor mij de zoektocht naar de plaats en de rol van de individuele mens in het evolutieproces. Wat mij altijd heeft gefascineerd in de geschiedenis van de evolutie is dat er altijd weer transformatiefases ontstaan. Almaar doorgroeien op dezelfde manier kan nu eenmaal niet. Er moet iets gebeuren, ten goede of ten kwade. Er moet een omslagpunt komen. Er zijn allerlei tekenen en signalen die er op wijzen dat er ergens in de eerste helft van de volgende eeuw zo'n omslagpunt komt. Dat intrigeert mij enorm. En als ik iets kan bijdragen aan het vermindere van het leed, dat kan ontstaan door gewoon met gesloten ogen verder te gaan, dan schenkt mij dat voldoening. Ik probeer altijd om visie, filosofie en spiritualiteit te koppelen aan de praktijk en aan de harde werkelijkheid van alledag. Dat heeft Teilhard de Chardin ook gepredikt. Hij heeft steeds geprobeerd aan te geven dat je als mens in de wereld staat met de gaven die je van God hebt gekregen, en dat je in die wereld moet leven en werken. Het gewone leven en spiritualiteit kunnen niet los van elkaar worden gezien. Alles hangt met elkaar samen, zeggen de Taoïsten. Je kunt niet alles uit elkaar halen en ieder deel afzonderlijk en los van het andere zien. Het uit het oog verliezen van de samenhang tussen de dingen leidt meestal tot verval. Op de een of andere manier inspireert dit soort zaken mij. Het gekke is ook dat als je je in dergelijke zaken verdiept er van alles naar je toekomt. De laatste tien jaar zijn daardoor de rijkste periode uit mijn leven geweest!

Vraaggesprek met Allerd Stikker

Allerd Stikker studeerde scheikunde aan de Technische Hogeschool te Delft en vervulde vanaf 1952 verscheidene hoge functies in het Nederlandse en internationale bedrijfsleven. Sinds 1983 wijdt hij zich aan de studie van denk- en beslissingsprocessen, die het evolutiepatroon van onze aarde beïnvloeden. Over dit onderwerp schreef hij diverse boeken en artikelen waaronder “Tao, Teilhard en Westers Denken” en “De prijs van een wonder”.